

dissent : *Mangeons et buvons, car nous mourrons de faim.* Au contraire, heureuse est la terre de l'Église, dont le roi est Jésus-Christ, fils d'une famille vraiment noble, descendant de la race d'Abraham, d'Isaïe et de Jacob, des prophéties et de tous les saints, qui n'ont point été dominés par le péché, et qui, par cette raison, ont été vraiment des hommes libres... Ses princesses sont les apôtres et tous les saints, qui ont pour roi ce noble Fils..., et qui ne mangent point dès le matin, ni avec empressement, car ils ne cherchent point de plaisir dans le siècle présent ; mais ils mangeraient au temps marqué, lorsque le temps de la récompense sera venu ; et ils

mangeront pour prendre des forces, et non pour se couvrir de confusion ; car tous les biens du siècle présent ne produisent que la confusion, mais le bien du siècle futur produira une force éternelle. On trouve quelque chose de semblable dans Isaïe, où il est dit : *Voici que mes serviteurs mangent ; et vous, au contraire, vous souffrirez la faim.* Et encore : *Voici que mes serviteurs seront dans la joie, et vous, au contraire, vous serez couverts de confusion.* C'est ainsi que les saints docteurs remplis de Dieu cherchaient et découvraient des idées toutes spirituelles sous des paroles où l'homme charnel et terrestre ne voit qu'un sens terrestre et charnel. (Bible de Vence.)

BOSSUETI VITA.

BOSSEUTIUS (Jacobus Benignus) Divinum natus est 1627, ex antiqua nobilique domo que in foro inclinatur. Futurum deus a teneris auspiciis est præmaturi ingenii excellenti. In foro munis illi parentes, uxoreque dignissimum quiescerent; utique autem valedixit Bossuetius, Lutetiaeque 1612 vitam degens, totum studiis absolvendis adeo prosperè tradidit, ut anno 1632 Sorbona doctor evaserit. Duxi duno canonice dotatus, revocandis Protestantibus in Ecclesiæ gremium incubuit, tam efficaci pertinacia et successu, ut famam nominis præceuteret. Lutetiae arcessitus fuerit a regina matre, Anna Austria, et sacras conciones in Adventu 1661, Quadragesimæ 1662, praesente rege haberat. Ludovicus XIV concionatorum demistrus, per epistolam patrem ejus, Sessionum dicotem; congratulatus est quod talen filium genuisset. In Quadragesimâ 1666, et in Adventu 1668, fidem Turennii et neophytorum sermonibus novis confirmavit, quam ob causam Condomensem ad episcopatum erexit fuit. Mox Delphini Francie institutor a rege nominatus, solito se sacramento ascrinxit 24 septembri 1670. Sequenti anno, episcopatum Condomensem repudiavit, ne absens sponsus doce fuideretur. Tunc temporis orationum funebris immortalis laude splenduit, ingentesque regum et optimatum fuctus digna voce concinna; diei, in alumnis sui gratiam, *Orationem ad historiam universalem* composuit, in qua religionem, philosophiam, politicas artes immensissime eloquentiam consecratis; splendifissimas evolut tabulas, Providentiaque consilia et actus, veluti propositorum ejus particeps, indigat. Non gloria sue impare præstitti; in scripto de politica Arte à verbis Scripturarum sanctarum expressis, in quo rectam et altissimam politiam cum Christiani opinioni otheis quadrum posse demonstrat, Delphino primus eleemosynarius, 1680, in præmium perfecte et curatissime institutionis Delphini nominatus est a rege memore laborum, et scientia remuneratore; Meldensis episcopus creatus est 1681, consiliarius regi 1697, et anno sequente primus eleemosynarius

duciisse Burgundia constitutus fuit. Tunc temporis in se omnium oculos convertiti, acerrimè Fenolouis, archiepiscopi Cameracensis, librum pīs erroribus deformem insectando, in quo certamine magna laus fuit victoris, maximaque victi. In illa controversia, quantum propositi temeritatem inexpugnabilemque animi probationem attulerit, in testimonium absurdus verba à Bossuetio prolati. Ludovicus XIV interrogavit : *Quid egises, si Cameracensi episcopo auxiliatus fuissim ? — Rex, ait Bossuetius, centuplicatio clamores voce personum; seriba ocluse, qui stat pro veritate, triumphat.* Austerius moribus, sibi aliisque severus, continuis deditis laboribus, officiis indecesso zelo vacans, Aquila Meldensis cognomen meritus, obit anno etatis 77, 1704. Prater jam citata opera, edidit : *Expositionem Doctrinæ catholicae*, mirandum opus, quo Turennius et Dangerus ad religionis portum freti appulere (1); *Historiam variationum Ecclesiarum Protestantium*; *Defensionem hujus Historia*; *Sex monita ad Protestantes*; *Controversiam cum Claudio ministro*; *Tractatum Communianum sub utriusque specie*; *Confutationem Catechismi Pauli Ferri*; *Statuta synodalia*; *Monita pastoralia*; *Scripta in Quicquidem*; *Appendix Historia Gallia*; *Defensionis declarationis cleri Gallici de potestate ecclesiastica*; *De propositione in unum confit. adarum Ecclesiarum Lutheranorum confessionis Antwerpiorum cum Ecclesia Catholica*; *Tractatus adversus Simoniem, de Pin et alios*; *Opuscula*: *Meditationes in Evangelia*; *Variationes Protestantum*; *Elevationes in mysteria*; *Commentarium in Cantico cantorum (infra subiunctum)*; *Apocalypsis interpretationem*, aliaque bene multa. Bossueti panegyricum orationem Meldis P. Rusus, Jesuita, suscepit, 25 iulii 1706. Illustrissimum episcopum Academia suis adscriperat sociis. Cardinals de Beausset historiam ejus luculentissime nuper edidit.

Bossuetum assentibus doctoribus ac litterarum plenterque cultoribus, Massilio sic delineat : « Vir (1) Vide hoc opus à nobis editum, vol. 6 Theologie, col. 749-750.

fuit sublimis optimique ingenii, candidissimus, at magnus decep animos et mentes altissimas; episcopatus ornatissimum, Gallici cleri aeternum deus; episcopatus inter aulicos doctrinarum omnium consultissimus; universarum Ecclesiarum doctor; cunctarum haeresium expugnator; ultimis hisce tempo-

ribus novus Ecclesie Pater, qui, si prioribus seculis in lucem prodūisset, syndicorum sidus et fax splenduisse; congregatos Patres afflavit, canones decreverit, Nicenorum Ephesinorum conciliorum præses emimus, nullatenus tantis impar munebibus. »

IN CANTICUM CANTICORUM Præfatio.

I. Christi cum Ecclesiâ, sanctisque animabus conjugio, conjugalis amoris figurâ ac sacramento adiunctorum.

Verbi Dei, seu Sapientia divina, atque Ecclesia, sublimissimum, quibus illa maximè constat, animarum mirarum conjunctionem, miras amores Scriptura prædicat. Verbum enim illius amoris vi protrahunt in terras suspecti hominem, et sublimes animas adjunxit ita sibi ut, testa Paulo, unus cum eo sit spiritus (1 Cor. 6, 17); Ecclesia quoque, ac sublimiores animas, Verbo ad se accedentes, miram amores reprehendere vicem, testatur illa. *Misi vicere Christus est*, Philip. 1, 21, et illud Davidi : *Misi a te adhaerere Deo bonum est*, Psal. 72, 28, et illud : *Cor meum et caro mea exadivitaverunt in Deum vivum*, Psal. 83, 5, aliaque ejusmodi. Hos ergo antores Salomon illi templi conditor, quo veram Ecclesiam adumbravit, et pacifici natiōne Christum representans, de quo item, ut speciali Christi figurâ, dictum est : *Ego ero in patrem, et ipse erit misericordia in filium*, 2 Reg. 7, 44; hos, inquam, amores Salomon in hoc Cantico, miris affectibus, mira varietate et concinnitate cecinit. Hujus autem Christi cum Ecclesia conjunctionis, in conjugali amore sancto illo, castoque, ac divinitus instituto, vivam expressit imaginem. Quo etiam sensu in Proverbis : *Posside sapientiam . . . diligere eam, et conservabit te . . . aripi illam, et exaltabit te glorificaberis ab eis*, cum eam fueris amplexatus, Prov. 4, 5, 6, 8; quod interpretatus illi, qui Salomon nomine ac spiritu, librum Sapientie scripti : *Hanc amavi, inquit, et exquisi à juventute mea, et quasi sponsam mittam assumere, et amator factus sum forma illius*, Sap. 8, 2. Quare per omnia Scripturarum volumina haec imago diffusa est; neque quidquam frequentius, quam sponsi et sponsae nomine, Dei et Ecclesie aeternam conjunctionem, amorem vehementissimum, firmam et incommutabilem fidem possim denotari. Unde etiam infidelis anima, ad falsa numina deficients, opprobrium, adulterii, fornicationis prostitutionis infamiam, prophetæ quidem omnes, Ezechiel vero, cap. 16, 25, omnium copiosissime et

motus Salomon explicanda suscipit; nullum ut vite christiane in Christum crescentis gradum pretermis- sisse videatur. Quo etiam factum est, ut sublimes animas hoc cantico semper mirum in modum delecta- rentur, in coequ voluntatem Domini, ubertatemque degustarent.

II. Salomonis ac filie Pharaonis casti amores, ad huius mysterii figuram assumpti, ex Psal. 44, cum utriusque carminis discrimine.

Et quidem Salomon se, castosque suos erga filiam Pharaonis affectus, in exemplum profert; dumque in verâ historiâ ea fugit, quæ flagrantissimo amori congruent, describit apertissimè, sub elegantissima fabule involucris, celestes amores, Christique et Ecclesiæ conjunctionem canit. Unde Bernardus, Serm. 4 in Cant.: Rex Salomon sapientia singularis, sublimis gloria, rebus affluens, pace securus . . . di- cavit inspiratus, Christi et Ecclesiæ laudes . . . et externi coniuncti cecinit sacramenta . . . et epithalamii carmen, exultans in spiritu, jucundo composit cœuliogio, figurato tamen, velans et ipse, instar Moysi, faciem suam . . . quod rari erant eo tempore, qui revelata facie gloriam istam speculare sufficerent (1). Quibus verbis utotam Salomonis Christum figuratus dignitatem, ita totus hujus carminis rationem expressit. Suavissimum Canticum prulerat ipse sanctus David Psal. 44, propheticò spiritu, seu quisquis illè fuit, qui eodem spiritu plenus, eructavit sermonem optimum, Salomonique conjugium initio epithalamium cecinit, eademque figurâ Christi et Ecclesiæ nuptias celebravit. Id tamē discernit, est, quod ille victorias, prælia atque heroica prosecutus est; noster autem Salomon amoris vim, ac suavitatem carmine moliori complexus. Sed ne parum congruè, regio nomine, in amatorios sensus, ac verba defluere, majestate tantisper seposita, pastorem induit, et in idem vite genus Pharaonis traduxit filiam; ac sub eâ figurâ divinissimam fabulam lusit. Porrò Iudeus delectabat innocentissime pariter atque occupissime pastoralis vîte commemoratio, quam ab initio generis humani optimus quisque, ipsique Patriarchæ catæris prætulisset; neque illud indecorum, quod rex pastorem egerit, recordatus reges in Scripturis passim pastores appellari, patremque Davidem ab orbibus, ad Dei populum pascendum, vocatum fuisset: Psal. 77, vers. 70, 71; quin etiam instituto operi congruet, ut velut è solo descendens, amatorem ageret, celebraturus eum, qui vicus amore, è paterno sim ad nostra delapsus est; neque mysterio vacat, quod Egyptiam à se ducant canit, que est imago Christi, Ecclesiæ ex alienigenis ac gentibus congregantis: quod etiam pertinebat

(1) Le texte, qui est ici abrégé, porte : *Velabat et ipse instar Moysi, faciem suam, non minùs for- sitan in hâc parte fulgebat; èo quod, illo adhuc in tempore, nemo, aut rarus erat, qui revelata facie gloriam istam speculare sufficeret.* Edit. Bened. tom. 4, serm. 4 in Canticis, n. 7 et 8 pag. 1269. (Ed.)

illud : *Audi, filia, et vide... et obliviscere populum tuum, et domum patris tuū, et concipiscet rex deco- rem tuum,* Psal. 44, 41, 42. Hoc igitur Salomonis carminis institutum est.

III. Nuptialis festivitas per septem dies : hinc hujus dra- matis sive Ecloga pastoralis constitutio; quaque personae inducantur.

At postquam antiquos mores imitatus, pastoralem elegam canere aggressus est, eam in septem dies divisisse videtur. Neque enim die ac noctis passim in hoc cantico recurritis vices temerari memoratas arbitrari nos decet. Quid enim illud semel bisque inculcatum : *Adiuro os, ne evigilare facias! dilectam,* Cant. 2, 7 et 5, 5, et illud : *Donec aspiret dies, et inclineta umbra,* ibid. 2, 17 et 4, 6, haud minore studio repetitum? nonne perspicue indicant aliquot dierum ac noctium seriem? quid quod sponsus his per noctem à sponsa queritur, sponsa his in custodum manus diversissimis circumstantius incidit? ibid. 3, 1, 5, et 2, 6, 7. An haec temere efflita, sponsaque nullo ordine dormitiat vel vigilat? quis hoc de pulcherrimo atque artificiosissimo carmine crediderit? Aperte ergo indicat Salomon, hic distinguenter dies, cormunia iusta, ubi osculari latet, tamen esse inquirendâ: neque enim omnia eodem tenore dici, artis ac variandi operis ratio sinebat. Cur autem has sonni et vigilie, dieque ac noctium vices, ad septenum numerum revocamus, causa in promptu fuit; quippe quod antiquis Hebreis usitatum, ut nuptias per septem dies celebrarent: unde Laban Jacobo se delusum querenti, propter inductam loca Rachelis Liam: *Im- ple, inquit, hebdomadam dierum hujus copulae;* et hanc quoque dabo tibi, Gen. 29, 27; et ab ipsa origine mundi, propter requiem Domini, septem dierum circulus, mutis quidem populis ac patriarchis maximè, eorumque posteris commendatus est; manavit enim ad universam gentem mos, omnia ferè solemnia per hebdomadam peragendi: hinc et luctus septem diecum, et festi dies ferè in hunc morem composti, maxime verò nuptialis festivitas: si Samson, ducta uxore Philisteæ, Jud. 14, 12, 15, 17, septem dies convivii agitabat, dieque septimo finiebat celebratas; et Rague prefecturum post nuptias Tobiam juvñorem adjuravit, ut duas hebdomadas moraretur apud se; Tob. 8, 25, commorationis scilicet tempus ad hebdomadam revocamus, duplique tantum pos- tulans à genero, nunquid ad se postea redireto. Hujus rei constans est apud Iudeos traditio, expressa imprimis à Rabbi Eliezer in sententiis Patrum, Pirce Abot. c. 46, adeoque hujus ritus tenaces esse memorantur, ut qui plures sponsas simul duceret, cum singulis singulas hebdomadas epulares impende- re, easque cum aquilibus adolescentibus, choreis et lusibus persere doceant. Congruum ergo Salomonis vînum est, septem dierum spatio carmen nuptiale definire; quos dies, diligentissimè, quod fieri poterit, certis notis distinctis, in iisque vite perfecte incre- menta dabimus. Porrò Salomon hoc carmen, majoris

suavitatis ac varietatis gratiâ, dramaticum esse voluit. Collocatores, Sponsus, ipse Salomon, et in eo deli- tescens Christus; Sponsa, quæ et Ecclesia, et sublimiores animæ; Puellæ, sponsæ comites adolescentiæ, animæ infirmiores, quæ tamen nonnullo sponsac sponsæ amore teneantur; et hoc Salomon ex Psal. 44, ad suam carmen transluit; sic enim Psalmi au- tor ad Salomonem: *Astitit regina a dextris tuis;* et: *Adducentur regi virgines post eam: adducentur in tem- plum Regis,* Psal. 44, 10, 15, 16; id etiam ex Hebreorū moribus, apud quos et juvenes et puella sponsis comites adeluantur; quod etiam in Samsonis ac Dalile nuptiis facilitatum, Jud. 14, 11, detecteque ju- venes triginta numero, qui cum Samsonem essent (1). Neque pueri deearna aquævirgines; unde etiam in Evangelio decena illæ memorantur, Matth. 25, 4. Memorantur et amicus sponsi, et filii sponsi, sive nuptialis festivitatis comites, Joan. 5, 29, Matth. 9, 15, prorsus ex antiquis ritibus. Legimus etiam apud Theocratum elegansissimum idyllicum de Menelaï et Helenæ nuptiis, Epith. Hel. Id. 18, quo multa ex priscis illis moribus etiam ad Graecos traducta repertas. Certe coeuae virgines præstò sunt; quarum è numero selecte duodecim, nobilissimo genere, ac La- cedemoniis decus, quæ ipso in vesperi, ipso nuptiali thalamo, epithalamium cancerem festasque choræs ducerent: has igitur hand immortiò sponsæ comites dixeris, à Salomone toutes memoratas. Sic interveniunt sacerdos dramati sponsus, sponsa, chorus comitum, sive aliarum quarcunque plantarum copia, sive Hierosolymitanarum, sive etiam agrestium: chori enim varius interdum, nec unius sunt generis, neque desunt mutæ persona, nempe amici sponsi.

IV. A quibus et quo spiritu hoc canticum legendum;

qualesque interpres habuerit.

Hos igitur sponsi et sponsæ castos amores, qui ad amorem divinum, propter quem haec scripta sunt, referre velit, is necesse est, ut humanum amorem, divinumque complexus, hanc allegorianæ exsequatur; neque enim alter, quæ ex coru nexu interpretatio apta consurgat. Quâ in re hand leve periculum est, ne amoris humani fluxâ licet gratia deliniti sensus, animum ab excelsâ sede deiciant; neque immoritò ab hoc cantico arcebantur adolescentiæ, proni ad voluptates, teste Origene, in Proleg. utriusque operis in Cant. Edit. Bened. Prolog. in Cant. Cantic. 3, p. 26, edit. 1740, et Hieronymo passim, Praefatione in li- brum 4 Comment. in Ezech., etc. Edit. Bened. tom. 3, p. 698. Procult ergo hinc illi, qui terrena sapientia, animalis, spirituus non habentes: adiunca casti caste- que, qui sanctum amorem spirent, Deoque, qui est charitas, adhærescant; accedant boni sanctique inter- pretes, qui non se immergent carnalibus, sed qui amorum humanorum sensus et voluptates, ut periti musici chordas, levi digito pulsint, tantum ut amoris

(1) M. Bossuet s'est trompé ici en alléguant l'his- toire des noces de Samson, et lui attribuant pour femme en cette occasion Dalila. C'était une Philistin qu'il épousait, etc. Voy. Jug. 14.

divini suavissimum sonum eliciant; qui, ut hoc quo- que ex Canticis sumamus, caprearum cervorumque more, vix pede terram attingant, mox transiliant sensus humanos, atque ad excelsa se efficiant. Tales dedit Christus Ecclesie sua Canticorum interpres; prin- cipem omnium Origenem, de quo hac merito Hiero- nymus, ejus Commentatorium fidus interpres: *Origenes cùm in ceteris libris omnes vicerit, in Canticis Canticorum ipse se vicit,* Praefat. in Orig. Cant. Edit. Bened. tom. 4, p. 2, epist. 41, de Error. Orig. p. 345. Hunc sequitur Philo Carpatherius, quarti seculi episcopus, quos in primis complexus est sanctus Ber- nardus, quoniam ipse habuit docentem se de omnibus celestibus unionem. Hos maximè autores se- cuti sumus; nec pretermisimus Theodoretum, Gre- gorium magnum (1), Aponium, Bedam, hisque acci- dentem sanctum Thomam Aquinatem; neque è re- centioribus Gasparem Sanctum, Societatis Jesu theo- logum, aut Libertum Fromundum Lovaniensem; qui que nostro ævo ex Augustinianâ familiâ Aloysii Le- gioniensis, divinorum librorum apud Salmantenses interpres, Canticâ Canticorum explanavit, pari pietatis, doctrinae et elegantie laude; nec deficit sanctus Ambrosius, apud instar, mellissimâ oratione possim hunc librum depascens. Hos semel honoris causâ appello, nihil necesse erit ubique nominatum adducere; sed addere licet, quæ sacri textos sensibus eruendis congrua videbuntur. Ceterum haec Salo- monis canticus tota scata delicia; ubique flores, fructus, pulcherrimarumque plantarum copia, veris amoeni- tatis, agrorum ubertas, horti vernantes, irrigui; aquæ, puti, fontes; odora menta, sive arte confecta, sive que sponte stâ humus parturit; ad hæc colum- bæ, turritus voces, mella, lac, vina liquentia; post- tenuis in utroque sexu formæ honestas ac venustas, casta oscula, amplexus, amores tam pudici quam blandi; si quid horret, ut rupes, ferique montes, ac leonum cubilia, totum ad voluptatem, ac velut pulcherrime tabule ornatum, varietatemque compo- situm. Quorsum ista, nisi ut eorum specie delectati, sciamus quanto horum Dominator speciosior sit, Sap. 13, 5, divinique amoris Canticum ordinarum? cuius quidem Cantici, teste Gregorio, hec ratio est, haec vis, ut loquentes de corpore, extra corpus flant, hu- manique amoris discant sermonibus, qui virtute in divinitatis amore fervant. Proœm. in Cant. Non ergo pretermittendus amor humanus, sed danda opera, ut ad divinum velos sit transitus; ne machina, que ponitur ut levet, ipsa magis opprimat et agravet, ibid. Hoc igitur prefati, jam aggrediantur divinissimum li- brum, quem qui legerint, eos legendi fructum hunc ferre volumus, ut quoties amoris vim incredibilem irrequietantibus viderint, aut nullâ ex parte senserint, tantos animorum motus, indignos quoconque

(1) L'Edit. des Bénédictins nous ne trouvons pas de commentaire sur le Cantique des Cantiques; mais dans le quatrième tome on trouve : S. Paterii liber de exposit. veteris ac novi Testamenti de diversis libris S. Gregorii pape concinatus; et l'exposition sur le Cantique est en son rang, pag. 294, 2 part.

creato, ac fluxo bono, ad verum pulchrum, honumque cogitent. Det autem ipse Christus, ut amatorum ac nuptiale carmen, moe instammat tractamus, ac eaenisse lampadibus Sponsum ac Spousam faustis vocibus prosecuti, intremus cum eis ad nuptias. Amen, amen.

(Bossuetius.)

ROSENMULLER IN SALOMONIS CANTICUM

Prooemium.

1. Libri inscriptio.

Tertius qui in sacra Hebreorum bibliotheca Salomonis auctor tribuitur liber (1), inscribitur *Canticum canticorum*, que verba non, ut quidam voluntur, de pluribus Salomonis carminibus hoc unum superesse significant, nec *catenam sive speciem carminum* (2), nec *carmen ex pluribus concinnatum idyllia* (3), sed *Carmen praestantissimum*, codem superlatum exprimenti modo, quo Ezechiel 16, 7, *ornamentum ornamenti* denotat *ornamentum pulcherrimum*; Genes. 9, 25; Serus servorum servum vilissimum; Num. 5, 52, et Dan. 8, 25, *principis principum, principem summum*, et quae sunt alii hujusmodi formulae. Postrema inscriptionis verba, קְנַתְּנֵנָה, sunt qui exponunt, que carmina sunt *Salomonis*, quasi inter omnia Salomonis carmina mille et quinque, que scripsisse legitur 1 Reg. 5, 12, (al. 4, 52), hoc omnium praestantissimum sit, ide que delectum ab illis qui libros sacros colegerunt, et dignum habuum, quo inter illos censeretur. Alii γένοντα in singulari capiunt, et ad τὸν referunt, sed verba hoc dicere volum, quod Carmen respectum habet ad *Salomonem*, id est, de eo, de ejus amorphis agi, quemadmodum, Isa. 1, *carmen anici mei de viuenda sua*, et Jerem. 43, 4, *vaticinum de Moabo*. Plerique tamen, quibus et non accedimus, δόμινος τὸν premissum est nota auctoris carminis, ut in multis Psalmorum inscriptionibus. Dicit igitur inscriptione, Carmen hoc praestantissimum esse a Salomone compositum.

II. Contingeret hoc libro nomen continuum Carmen.

Contineri hoc libro unum continuum ab eodem poeta compositum Carmen, a nomine in dubium votatum est usque ad Richard. Simonem, qui plura minora variorum poetarum carmina hoc libro coll.

(1) De vario quo libros Salomonos ponunt et Hebrew et Christiani ordinis vidi. Corporeum *Introd.* ad *libros Vet. Testam.* part. 2, p. 239.

(2) Ut Velthuisen, ὁντα colatio cum Aramaico τὸν catena, ἀρμῆνα, in sna huius libri interpretatione.

(3) Ita Jos. Frid. Schelling in *Excursu I ad suam interpretationem* p. 239. (Quemadmodum, inquit, Theocriti carminibus ab ipso εἰδεῖν nomen est in diuinum, quod varia essent in illis poematiorum genera, interpreti Scipula; sic *Canticum Canticorum* hoc nomen acceptum videri possit, quod carmen sit ex pluribus quasi concinnatum canticis.)

lecta perhibuit, quorum vel auctores vel initia inter nosci et distinguere vix commode queant, eo quod nesciamus quoniam carmen indicia dentur (1). Post illum recentioribus temporibus plures existuerunt, qui cum incertas contenderent esse personas iunctio colloquentes in hoc libro inducunt, nec posse certum finiri disserendum constituit, saepè præterea hiare nexum orationis, filiusque sermonis ē manibus elabi interpres, nec ita in unum coire singulas libri partes, ut quomodo inter se aptè coherent, appearat, in eam perduci sunt sententiam, per totum librum plura spargi carmina, nullo inter se conexa conjuncta, sed propter argumentum similitudinem ad analogiam (amatoria enim sunt) in unum quasi fasciculum constituta, ut est in *Psalmorum corpore et Salomonis sententiis* (2). Verum enim verò unum atque continuum ejusdem auctoris opus esse, totius libri nexus individuus et harmonia demonstrat, in quo, uti personae variant alterius vicibus interloquentes, nulla tamen tumultuosa congestionis vestigia comparant. Quod ut eō clarius clueat, age hunc librum propriis consideremus et summa eius capitula ab initio ad finem persequamur.

Exhibit hoc carmen continua juvenis et puerile sc̄e amantium colloquia. Amator describitur ut rex, 1, 4, 12, *Salomo dictus*, 5, 11, coll. 7, 9, et 8, 11, idemque ut sponsa, cuius nuptias memorantur 3, 11. Idem sustinet ut pastor, 1, 7, et 2, 16, isque socios habens, 1, 7, et agros vineasque colens, 6, 1, 2. Complures habet uxores primi et secundi ordinis, 6, 7, 8, quibus adjuncta sunt, ut socia illarum, innumera billes virginis 6, 7. Inter uxores illis spectatur una aliquia singularis et præ reliquis omnibus dilecta, 6, 8, que sponsa dicitur 4, 8-12, et ipsa illa est que in hoc carmine cum regio sponsi colloquos inducit. Ei cura pastorilis peculiaris gregis, 18, tribuitur. Eadem prefecta olim fuerat vineis, sed ne suam quidem vineam custodivit, 1, 6. Pulchra et ornata est, 6, 8, 9, 11, et 4, 1 seqq. Vocatur 6, 12 (al. 7, 1) *Salamith*. Inducuntur quoque puellæ Hierosolymitanæ, sponsæ comites, que scena semper interesse videtur, et suas etiam partes in dialogo gerunt, 2, 7, et 5, 3, et 5, 9, et 6, 1, et 8, 4. Sub carminis finem loquentes inducuntur Salamithæ fratres, 8, 9, corumque soror natu minor, 8, 10, 12. Fit item mentio juvenum sponsi ami-

(1) *Hist. crit. du Vieux Test.*, livre 1, ch. 5, p. 50: *I y a beaucoup de confusion dans le livre des Cantiques, où l'on a de la peine à distinguer les auteurs, parce qu'ils n'ont pas été marqués.*

(2) Horum antesignanum est Joan. Gotter Herder, in sua huius carminis interpretatione. Eum primus sequens est Joan. Christoph. Doeberlein in *Scholis in Vet. Test. libros poeticos* (Hal. 1779), qui p. 189 hoc libro contingeri *eropagnia* existimat, que Graeci laudantur, id est, brevia de amore poemata, distincta carmina, urbana et rustica, dialogismos diverso tempore eleganter compostos, à Salomone aut compitos, aut in unum fasciculum constrictos. In ilorum diuinorum sponte postea concessionerunt J. F. Klecker, Gul. Frid. Hufnagel in teutonica sua huius libri interpretatione notis illustrata, Erlang. 1784, H. E. G. Paulus, J. F. Gaab, J. H. Parcaen *Institutio Interpretis Vet. Test.* p. 559, et nuper Joan. Car. Chr. Doepe in *Commentarij*, super hoc libro tenton. edito-

corum, 1, 7, et 5, 1, et 8, 15, sunt autem multæ persona.

Colloquendi initium facit sponsa, que regis amplexum desiderat, eumque se in conclavia sua ducentem velle sequi proficitur, 1, 2-4. Puellæ Hierosolymitanæ excusat formam suam ab aestu solis subogram, et peccatum sumum confiteunt, quod negligens offici sui custodiendi vineas fuerit, et ne vineam quidem propriam custodiverit, vers. 5, 6. A dilecto instructionem pascendi sibi expedit, ab illis sociis contemni metuens. Ille iubet eam vestigia parata sequi, laudatque ejus ornatum, vers. 7-11. Pollicetur sponsa, se bene paratam expectantur esse sponsum, mentemque in eum prorsis delixam habiturum esse, vers. 12, 13, 14. Quād mente contentus rex responde pulchritudinem, sinceritatemque et probitatem, illius vultu sese prodentem laudat, vers. 15. Sed illa vici sim magis predictam sponsum, et mente precipit succum ei splendidum unam eum ob habitationem, vers. 16, 17. Comparanti se cum narcisso Saronio et illo convallium, 2, 1, rex ita respondet, ut illud confirmet et amplificet, vers. 2. Sponsa dilectum suum excellentiis laudat, et proles quanta ab eo accepit beneficia, ejus accubitum vehementer desiderat, vers. 3-6. Cum obdormisset, rex adviens eam excitari vetat, cum obtestatione, vers. 7. Mox ipsa expergescens agnoscit vocem dilecti. Celeriter deinde per montes collesque obambulante videt, mox astudentem conspicit ad suum habitaculum, vers. 8, 9. Audit ipsam excitantis evocantem ad res suas agendas vocem, cum iam tempus ancens adveniret, omniaque in flore constituta et fructibus ferendis propinquunt, vers. 10-15. Eam in petrarum fissuram latenter vocal dilectus, ut ad ipsum veniat, vers. 14, simulque iubet vulpeculas vineas noxiæ capi, vers. 15. Jam gaudet sponsa, quod proprius dilecto potita sit, qui eodem loco pascat, vers. 16, cuiusque adventum ad se sub vesperam expectat, vers. 17. Sed spe sub dilectionum secum fore proximam nocte, deceptam se ait noctu surrexisse et dilectionem statim quavisquisse, rogaque civitas custodes, num eum videantur. Paulus post cum eum reperisset, gaudet, non dimissura cum, donec in matris suus domum eam deduxerit, 5, 1-4. Cum iterum obdormisset, vetat dilectus eam a somno excitari, vers. 5. Tum post interjectum aliquod temporis spatium, Hierosolymitanæ puerile admiratione sponsam conspicunt in solemi pompa è deserto dœcūtam, vers. 6. Describitur lectus regius heroibus Israeliticis optimè custoditus, vers. 7, 8, et thronus regius portatilis pretiosissimus, in quo dūm rex solemniter portatur invitatus Hierosolymitanæ puerile ad contemplandum regem Salomonem nuptiæ corona ornatum, vers. 9, 10, 11. Nunc rex laudat sponsam suam ejusque formæ præstantiam predicit, generaliter primum, deinde per singula membra, atque plures elegantes in ejus operis pueriles Hierosolymitanæ directa, et dilectam è somno exieunt, 2, 7, 3, 5, 8, 4, comparatio opulorum dilectus cum columbarum oculis, 1, 15 et 4, 4 et 5, 12, compellat dilecta nomine columba, 2, 14, et 5, 2, et 6, 9 (1).

(1) Alia nonnulla, que hinc librum unius eius-

noctu ipsa sonno gravis et tredo molestæ surgendi seque vestienti, morata fuerit; sed amico manum per ostia foramen immittente se totam perturbatam fuisse; surrississe se tandem, foreisque aperiisse; sed dilectum interim abisse, hinc se fermè examinatam frusta cum quiescisse et vocasse, vers. 2-6. Tandem se in urbem perrexisse, sed verberatam, vulneratam, et detracto populo, instar impudiciæ mulieris ignominiosæ tractatam esse à custodibus, vers. 7. Quare se obstestatum esse puerillas Hierosolymitanas, ut, ubiemsque reperiant ipsas dilectum, ei dicant quoniam per ipsa aegra amore sit, vers. 8. Illis descriptionem dilecti sui poscentibus eam dedit, vers. 9-16. Rogant Hierosolymitanæ quorū potest dilectum abisse? se enim cum ipsa eum quesitas, 6, 1. Sponsa respondet eum in sumum hortum descendisse, ut floribus pascatur, florēsque colligat, vers. 2. Mox concepto amico totam se ei dedit, vers. 3. Is vero ei occurrēns delectatur ejus pulchritudine, quā in ejus amorem ita abrupte se profitetur, ut inter tot reginas innumerabilesque virgines eam unam sibi amicari eligeret, vers. 3-10. Inde usque ad 7, 10, sponsa pulchritudo denuo per singula membra à calce ad caput describitur, significatque dilectus, quanto illius amore ardeat. Quo sponsi erga se affectu Salamith (7, 1) se beatam ducens locum et copiam petit promissi ejus amoribus fruendi, suosque illi reddendi, nempe inter viscendas secum vineas, ubi ait ad gratiam commemorationem omnia à se parata esse, vers. 11-14. Tum ardenter desiderio exoptat propiorem cum dilecto consuetudinem ejusque amplexum, 8, 1, 2, 5. Sponsam, que inter desideria obdormivisset, rex vetat excitari, v. 4. Mox conspicitur dilectus suo inmixta sponsa è deserto adducta, qua illi semper proximè manere cupit, jamque amorem suum adoransimum esse confirmat, vers. 5, 6, 7. Jam in scenam producentur Salamithæ fratres inter se agitantes de sorore quādam natu minore, nondum nubili, quid ei faciendum sit, quo tempore ei sit nubendum? vers. 8, 9. Inducitur illa ipsa gloriants se sorori parem esse factam, vers. 10, et promittit se vineam à Salomone suæ curæ concedit, diligenter custodire velle, vers. 11, 12. Rex eum comitatu sociorum adveniens aequaliter sponsa in hortis habitanti, ut sonorâ voce ipsum excepit, vers. 15. Illa respondens precatur, ut dilectus summa celeritate in montes aromatibus fragrantes se recipiat, vers. 14.

Vides omnes et singulas huius libri partes inter se cohædere, et mutuo sese respicere, easdemque iterum iterumque personas colloquentes redire. Præterea unus idemque per totum librum sponsa regnat orationis, idem stylus, eademque subinde repetuntur loquendi formulæ huic tantum libro proprie, veluti adjuratio per cervas et capreas ad puerillas Hierosolymitanas directa, et dilectam è somno exieunt,

2, 7, 3, 5, 8, 4, comparatio opulorum dilectus cum columbarum oculis, 1, 15 et 4, 4 et 5, 12, compellat dilecta nomine columba, 2, 14, et 5, 2, et 6, 9 (1).

III. *Carminis argumentum et consilium.*

Ex illa quam supra dedimus carminis descriptione patet illud suo in genere planè esse unicum, totque mira, insolentia et obscura ei inesse, quod carminum quotquot exstant vix ulli ali. In scena producitur rustica puella in regium gynaceum introducta que sese a rege amari gaudet. Mox verò eadem in rure conspicitur, ubi una cum dilecto greges pascit, 1, 7, 8, 9. Thorum suum virentem, id est, cespitem, simul verò domus sua tigres eddos esse ait, tabula taque cyparisea, qualis regio palatio conveniunt, 1, 16, 17. Tum dilectum conspicit super montes collesque salientem, 2, 8, 9. Noctu in lecto cubans, cùm dilectum frusta querat, consurgit, urbis plateas perlustrat, custodes interrogat non ipsius dilectum vidissent, quem cùm tandem inventiat, in matris domum deducere cupit, 5, 1-4. Post aliquod tempore interium illum dilectum in platea querens, a custodibus verbera patitur et vulneratur, 5, 1, 7. Hæc et plura alia cùm nullo modo nos Salomonis regi, ne femina in primariam thori sociam ab eo electa et in sua conclave deducta convenient, variis excoquuntur modis, quibus adorantur inter se conciliare et verisimilia reddere studeant. Qui tamen in eo ferè consentiunt, quod puella dilectum alium esse à Salomon rege statuunt, cum vero puella ab amore, quem juvenili cuidam pastori addixisset, ad suos abducere amores et pellicere conantem sisti putant, eujus illecebris puella fortiter resistens datu suos pastori fidem servet (1). Hi vero omnes alia alia finere, et ut singulas carminis partes ex sua hypothesi inter se connectant, interpretationem ex suo ingenio plura inferre necesse habent, de quibus poetam cogitasse haud constat. Quod etsi verò moniti qui reconquisstissimi illi interpretantur classi sese adjinxerint, G. H. A. Ewald, tam in eandem illum vituperationem et ipse cadit. Et enim sibi persuasum habet, Sulamitham cùm aliquando in ameno Engedensi agro expatriata in regios currus incidisset, jussu regis, ejus amore incensi, in suum gynaceum vi fuisse appetam. Id quis credat virum doctissimum sibi reperisse vistum esse in his quo 6, 11, 12, leguntur, queque Sulamitha verba esse putat, alias ea sponte tributibus: *Ad hortum nunc descendit, ut intueretur convallis virorum, ut videat an geminatae vites, an flores haberent malgranatae arbores?* Nescio qui... duxit me meum desiderium ad currus populi mei nobisdemque auctoris opus esse arguit, attulit Ewald in Prolegomeno, ad suam interpretationem p. 9 seqq. et p. 43 seq.

(1) Ita J.-C. Velthusen, in suâ hujus carminis interpretatione, Steudlin, Lindemann in Analectis à Kéillo et Tzschirnero edit. part. 3, Umbrage. Castos conjugum amores, quos Salomonis artes frustra dissolvent tentassent, hoc carmine describi existimantur J. D. Michaelis in Not. 125 ad Lowthi de S. Hebraor. poesi Praelect. p. 610, edit. Lips., et J. F. Jacobi. In quam sententiam viros illos incidere potuisse, nulla res est. Neque enim conjugum per aliquod tempus junctorum amores, sed amictum matrimonio nondum junctorum mutua desideria per totum carmen exprimi, legenti patet.

(1) De sacra Hebraor. poesi, p. 544, edit. Lips., ubi Bossuetum refellit, qui hoc libro pastorale drama per sepon actus, quorum singuli unius dicti spatium occupent, distributum contineri existimat.

(2) Opposuit allegoricam carminis interpretationem J. D. Michaelis in not. 151 ad Lowthi de S. Hebraor. poesi Praelect., vert dissimilatum esse, in tam

esse statuamus. Quod ipsum antiquissimi et Hebrei (1) et christiani interpretes agnoverunt.

Atque illi quidem proxente Chaldaico paraphraste, consentaneum ferè descripsi in hoc carmine mutuos Dei et populi Hebrei amores ejusdem allegoriae involviro, quo sepius sacri vates usi sunt. Eos enim constat Deum ad suum populum eamdem ratione habentem sistere, quam sponsor ut maritus habet ad sponsam aut uxorem. Ia Isaías, 54, 5: *Marius tibi erit Creator tuus, nomen ei Jova exercituum.* Idem, 62, 5: *Ita juveni uxorem dictu virginem, ita te uxorem ducit Conditor tuus.* Et sponse sponsa gaudent, ita te gaudebit Deus tuus. Jeremias 2, 2: *Reminiscor tibi pietatis juventutis tuae et amoris squalorum tuorum, cum tu per deserta, per terram sequarere incultam.* Idem eamdem imaginem varijs et paulo liberius, ut pote cum aliquā indignatione, persecutio, Judeis defectionem à Dei cultu exprobram, 5, 1-5, ubi inter alia haec dicit: *Tu verò quamvis cum multis amatoribus scortata sis, tamen redi ad me, inquit Jova.* Ab eadem imagine tota pendit pars prior valetiniorum Osee, cap. 1, 2, 3, quam sive ex historiæ veritate interpreteri, sive pro allegoria habeas, perinde hujus translationis, in hoc argumento quodammodo consecrata, lex et ratio elucebit. Verum nemo est qui in hac materia pari cum audacia versatus sit, aut sequitur licenter sese effuderit, aut Ezechiel, qui hinc parabolis longis cap. 16 et 25, quibus Iudeorum atque Israelitarum ingratum erga Deum animum, turpemque à vero eum cultu defunctionem, ductis imaginibus ab uxore adultera, et mulierum duarum amoris meretricis, fusa exsequitur. Quecum ita sint, nequamque improbabile fuerit, eam poema illi, quod Salomonis præstantissimum carmen inscribitur, mutuo Jove, et populi à dilecti atque fideli amores, sub amoris, quo vir et femina invicem flagrant, ita continuat allegoria, ut amantium desiderium, ardor, sollicitudo, cumque his coniuncte perturbationes vividissima coloribus represententur (2). Hinc Jacchi observat, induci hoc carmine pos-

(1) Aben Esra in Praefat. ad sicut hujus libri interpretationem: *Absit! absit!* ut Canticum Canticorum de amore carnali agat; sed omnia figurati in eo dicuntur. Nisi enim maximum eius dicas esset, in saeculorum librorum corusc non iussit relatum, neque de eo illa est controversia. Profecto carmen, quod vulgaris viri et feminæ annos caneret, inter veteris Testamenti libros relatum fuisse, minime fert universa corusc indoles et ratio. Sacri enim sunt et habent illi libri, equi nomine spectant vel res diuinæ et cultum diuinum, vel necessitudinem, quae Deo cum suo populo intercedit, quod et libri historici pertinent, vel institutionem vite, morumque disciplinam. Inter tales gravissimam sanctissimum argumentum libros relatum esse merè amatorum carmen, eique præstantissimi nomen indutum fuisse, nihil nunquam persuadebuntur. Afferunt qui et alios minoris momenti libros in veteri Testamento relatos esse contendunt, libellum Rutha. Sed ei, cum ad declarandum Davidis originem pertinet, minime postremus inter libros historicos ad theoram spectantes locus competit.

(2) Opposuit allegoricam carminis interpretationem Aquilam et Symmachum et Theodotion, et ad extreamum Quintam Editionem, quam in Actio littore inventisse se scribit, ita magnifice aperiebat disserit, ut vel inde mihi videatur in eo completem esse quod dicitur: *Introdutxit me rex in cubiculum suum.*

(3) Theodoretus lib. 4, p. 2: *Quia nonnulli co-erum qui Canticum Canticorum calumniantur, ac spirituale librum esse negant, fabulas quendam ne aniculis quidem delirantibus digas contexunt; alli*

pulum Israliticum in exilio recordatum pristinum Dei erga se amorem, quo motus ille ipsum præ certis populis peculium sibi elegerat, maximisque beneficia ornaverat. Repudiatum verò, ob multa commissa maleficia, jam erroris penitentia ductum, ita apud se cogitare: *Referam me ad maritum meum priorem; nam melius tunc mecum agebarat, quam nunc,* Osee 2, 7 (al. 9). «Personam, inquit, gens Isralitica gerit mulieris, qua divertit facto iterum mariti sui desiderio tenetur, dilectoque jungere se cupit, in memoriam revocans adolescentiae sue amorem, et defectiōne suam confitens. Dilectus verò, illius sollicitudine ipse dolore corruptus, meminit collata in illam juvenem sponsamque beneficia atque amorem, Jerem. 2, 2, inque memoria revocat decorum pulchritudinis ejus, et recte benigne ab eis facta; per quae ipse eidem fortis amore devinctus est. Testatur igitur se illam non libenter animo afflixisse, nec repudium ei perpetuum dixisse, sed eam suam uxorem credere esse, ipsiusque ejus maritum, qui ad eam sit redditus. Eamdem allegorian ab antecedentibus suis acceptam novi Fœderis scriptores servarunt ad Christi et Ecclesiæ sua unionem mysticam descibendarunt, presertim Paulus apostolus, ad Ephesios 5, 23-28, 2 Cor. 11, 2, quibuscum junge Matth. 9, 15, Joan. 3, 29, Apoc. 19, 7, et 21, 2. Quibus locis congruentem antiquissimi Ecclesiæ Patres Canticum de mutuis Christi et Ecclesiæ amoribus interpretati sunt. Inter eos eminet Origenes, qui, teste Hieronymo, canticum decem voluminibus explicavit, inuenire scilicet tertium (1); eumque secuti sunt Epiphanius, Salamini in Cypro Episcopus, Philo, Episcopus Carpasi, qui etiam Cyprī urbs est, Theodoretus, Cyri Episcopus, Cassiodorus, ali. Existere quidem jam secundo quinto, qui Salomonis Canticum ad proprium urbium sensum restringenter, nec allegoricum ejus sensum agnoscere (2), ex quibus tamen solus The-

longo carmine, si allegoricum, nihil omnino reperitur illi, quod ad vestigia aliqua allegoriae ac divinitatis amoris non deducat. Quod repetierunt Ewald, Dopke Commentarii, Hassler. Verum quoniam posita discritus verbis indicaret, quidnam sub allegorio involueret latet, impeditum carminis interiorum et constitutio, forma, dico, quam sibi elegerat, dramatica. Neque enim ipse loquitor, narrare aut describit, quae ipsa objecta sunt, sed in dramaticam quasi actionem, in qua ipsi, poeta, nullae personæ essent, versus est totum eum argumentum.

(1) Eius operis pars tantum superest, ad Hieronymo Latinæ versi. Origenes, inquit ille in prefat. ad Homilias duas in Cantic. Canticorum. (Op. t. 5, part. 1, p. 500, ed. Vallars, in mat.), cum in ceteris libris omnes vicerit, in Canticum Canticorum ipse se vicit. Nam decem voluminibus explicitis quæ ad viginti usque versum millia pene perveniunt, primum septuaginta Interpretes, deinde Aquilam et Symmachum et Theodotion, et ad extreamum Quintam Editionem, quam in Actio littore inventisse se scribit, ita magnifice aperiebat disserit, ut vel inde mihi videatur in eo completem esse quod dicitur: *Introdutxit me rex in cubiculum suum.*

(2) Theodoretus lib. 4, p. 2: *Quia nonnulli co-erum qui Canticum Canticorum calumniantur, ac spirituale librum esse negant, fabulas quendam ne aniculis quidem delirantibus digas contexunt; alli*

dorus, Mopsuestes episcopus, nomine est notus (1). Sed eorum sententia tantum abest, ut majori doctorem christiane parti probaret, ut potius tanquam falsa et profana publice damnaretur (2).

Mutuo Dei et populi à se dilecti amores hoc carmine sub allegorio involveto cani, cum argumentis haud improbabilius, ut vidimus, statuuntur; nos ipsi olim carmen ita explicare cœpius, ut duces potissimum Chaldeorum paraphrasent, et Salomonem Iachinum secuti, allegoria illam per singulas libri partes declarare conamur. Quoniam vero viam, quam ingressus eram, jam persequar, me impedit non solum re difficultas, quae tanta est, ut in singulis allegoribus partibus interpretandi vix quisquam sibi satisfaciat; verum et aliud, quod docit, harum rerum arbitris dijudicandam propono. Considerantes universa eorum, qui Salomon regi tribuuntur, librum rationem et indolem, appareat, eorum argumentum versari in sapientia et commendandam et docendam cuiusmodi libri Salomon, hominum, quoniam Hebrei cogniti erant, sapientissimi (3) digni essent, et quales ab eo expectari possent. Quid igitur si ad ejusdem generis libros et nostrum carmen ceterum pertinet, quatenus natus Salomonis et Sapientie amores per allegoriam sint (4).

Minimorum, quod sapientia Salomo de seipso deinceps Pharaonis fili scripta (ita et Grotius, cui hoc carmen est exzerco: inter Salomonem et filium regis Egypti, 4 Reg. 5, 1, inter Salomonem et etham choris tum jumentum, tum virginum, qui in proximis statu locis exhibabantur) nonnulli autem ejusdem classis antecursors pro Pharaonis filii sponsam esse Abrahā Sunnitentia luxerunt. De Alisaga, quam Davides sex sibi junxit, et post eam mortem Adonai a Salomone uxori sibi pedit, vid. 1 Reg. 1, 2, 5, 4, et 2, 21, 22.

(1) De ratione, qua ille Canticum interpretatus fuerit, tantum in universo accepimus, quod a p̄agisso se scriberet, Cantica Canticorum perlegere, quoniam neque secundum prophetam speciem exposta sum, neque secundum historiarum traditionem, signi scripturae regnorum, neque demonstrativa admonitione statim attingit, apud Severum, Binium in Conclavi. 1, 2, p. 355. Et Leontius Byzantinus, secundum scriptor, in libro contra Nestorium et Euthyhem in Canis Leet, antiq., vol. 1, de Theodoiro inter alia sicut: «Sicutu sanctorum Canticum Canticorum ab omnibus Christi laudatum, et a Iudeis iniuncta crux Christi in adoratione habuit, libidinoso pro sua et mente et linguis meretrici interpretans, sua supra medium incredibili audacia, ex libris sacri absens».

(2) In concilio Constantinopolitano 2, anno 535 habito.

(3) Et sapientius fuit Salomo omnibus hominibus, 4 Reg. 4, 31, (al. 5, 11).

(4) Quae sylloquiorum Salomonis, qui in veteri Testamento canente existant, inter se ratio, declaravit Theodoros in Proemio ad hanc librum hisce verbis: illud etiam prefari necessarium est, tria Salomonis esse volumina, Proverbia, Ecclesiastes, et Canticum: Cantorum, ac Proverbia quidem uite de moribus doctrinam compicit; Ecclesiastes autem corum quae sensibus percepimus naturam indicare, vitaque presentis dovere vanitatem, ut ea fluxa et fragilia cognoscentes, tanquam praeteritura spernamus; et que futura sunt ut permanenta, concipimus; Cantum vero Cantorum mysticam spouse et sponsi

Ad talen allegoriani eligendam et amplificandam, aliquis senioris statis poeta Hebreus facile adiut poterat per prosopopiam illam, qua, Proverbi, cap. 9, Sapientia inducitur tanquam regna omnes mortales ad se invitans, summ palatum edificans et instruens, in quo convivias excipiat, tum lausissimas epulas parat, ad quas per emissas puellas invitatis. Et stolidi opponuntur Stultitia persona meretricis convertita, quæ illebris suis facinet, atque ipsa quaque dipes opipara suis convivitoribus ostendat. Proverbi, 7, 1, juvenis ad sapientia studium invitatur hisce verbis: Appella sapientiam sororem tuam, et prudentiam voca cognatam. Sororem Salomon sponsam vocat, Cant. 4, 9, 10, 12, et 5, 2, 5. Ad eos locos respicere videntur auctor libri Sapientia, qui, 8, 2, Salomonem et loquentem inducit: Hanc (sapientiam), in eis laudibus versatur capita 7 et 8 integra) ego à teneris adamas questi, et mihi sponsam dicere studiū, ejus pulchritudinis amore capti. Et vers. 9: Hunc ergo mihi ad vita societatem cuiusmodi libri Salomon, hominum, quoniam Hebrei cogniti erant, sapientissimi (5) digni essent, et quales ab eo expectari possent. Quid igitur si ad ejusdem generis libros et nostrum carmen ceterum pertinet, quatenus natus Salomonis et Sapientie amores per allegoriam sint (4).

Minimorum, quod sapientia Salomo de seipso deinceps Pharaonis fili scripta (ita et Grotius, cui hoc carmen est exzerco: inter Salomonem et etham choris tum jumentum, tum virginum, qui in proximis statu locis exhibabantur) nonnulli autem ejusdem classis antecursors pro Pharaonis filii sponsam esse Abrahā Sunnitentia luxerunt. De Alisaga, quam Davides sex sibi junxit, et post eam mortem Adonai a Salomone uxori sibi pedit, vid. 1 Reg. 1, 2, 5, 4, et 2, 21, 22.

(1) De ratione, qua ille Canticum interpretatus fuerit, tantum in universo accepimus, quod a p̄agisso se scriberet, Cantica Canticorum perlegere, quoniam neque secundum prophetam speciem exposta sum, neque secundum historiarum traditionem, signi scripturae regnorum, neque demonstrativa admonitione statim attingit, apud Severum, Binium in Conclavi. 1, 2, p. 355. Et Leontius Byzantinus, secundum scriptor, in libro contra Nestorium et Euthyhem in Canis Leet, antiq., vol. 1, de Theodoiro inter alia sicut: «Sicutu sanctorum Canticum Canticorum ab omnibus Christi laudatum, et a Iudeis iniuncta crux Christi in adoratione habuit, libidinoso pro sua et mente et linguis meretrici interpretans, sua supra medium incredibili audacia, ex libris sacri absens».

(2) In Cant. 1, 12, Spousa dicit: Mea varia sum deitatem; 3, 6: Quia est id quod exhalat...; ex sajna myrra utique thuris? Et, 4, 11, 15, Spousa ita alloquitur: Spousa: Tuus testimento redolent Libani odorem. Tuus plantaria sunt puniceum viridianum, cum pomorum fructibus cypris atque nardo, nardus, erioea, cinnamomus, myrra; alio, omni cum præstantissimis quibusque odoribus. Cap. 5, 1: Decero meam cum odoribus myrrarum.

(3) Cant. 2, 15: Florentes fragrante odore vites 6, 10: In iactis horum descendit, ut videntur in forentis vites; 7, 10, (al. 12): Manu tuissem cinex, visuri ut germinaverint, ac flores explicaverint vites.

(4) Cant. 4, 11: Favo mutuant tua labella, spousa; mellifera habes lattissimumque flumagium; vers. 17: Tertii annus meus in summa horum et vocatur pomorum fructu siduum; vers. 1: Veneri tu meum horum, soror mea spousa; comedo meum cum melte latum, libo meum cum lacte cinum, Comete, sodales, potate,

pientia) quasi corrugis à flamine, quasi aquæ ducta in pomorum exiò statuens meum præstantissimum horum irrigare, meaque areolam perfundere (1). Sapientia, Prov. 8, 17, dicit se suos amatorem et qui se diligenter querant, ipsam incire. Quam sententiam in Cantico dramatice allegoria, in qua Salomo, hominem sapientissimum, amatoris partes agit, cuiusque amribus Sapientia delectatur, amplificatur et exornatur videtur (2). Quod, Prov. 8, 10, Sapientia suam frumentum practicat auro et orbigo meliorem, smegre proutus argento teatissima prestare, ansus prabuisse videri possit figurae de vinea Salomonis, pro cuius fructibus singulari custodes mille penitentiarum argenteos; Cant. 8, 11, 12 (3). Si quis querat quorsum poeta supplex hanc sententiam, Salomonem amasse sapientiam, ipsam ut amoris premis tulisse, tam longe allegoriae vestimentum propositus, in promptu est responsio, illam voluisse alios ad sapientiam, suos cultores tantoper beatim, studium et amorem allire (4). Quod

et inebrians amoribus! Conf. Sapientia verba, Prov. 9, 5: Agite, vestimenta mea par, meaque libatoe vnum bibite! Cant. 7, 10 (al. 9): Palatus tuus est in starum vni optimi, 8, 2: Ego tibi oderiorum vnum, ego suaven punci succum dare libere.

(1) Cant. 4, 12, 13, 15, 15: Horum conclusio es, soror mea, sponsa sceleris occulta, fons obnoxius. Plantaria tua sunt puniceum viridianum cum pomorum fructibus pretiosis. Fons es, o sponsa, horum, palus aquarum viverum, de Libano manantiam; 6, 1 (al. 2): Meus amicus ad horum euan descentit, ad aromatum aroculos; 8, 15: Quae sunt in hortis, attendunt socii; fatuam vocem eundam.

(2) Quantopere in ejusmodi allegoriae veteres sibi placuerint, argumento est Mariann Capelle, Acri, sculi quarti, scriptoris hadi ignobilis, Satyricon cuius libri dum priores, de nuptiis Mercurii et Phileologie, toti Orientali poete ingeniorum spiritu. Ut unum exempli causa afferam, lib. 1, p. 5, edit. Grot.: «Mercurius Sophianu miro quidem emblebat ardore, quod prudens sanctaque sit intertemperatus, cum suis pulcherrime virginibus, sed, quod sororis ejus Palladis collactae et indiscretu amica videatur, perindeque ad innubas ipsa quoque transisse, eam in Palauis injuria non placuit coepit».

(5) In his quos attulimus libri Sapientie et Siraclis locis, videtur nullus venustus Cantio interpretationis vestigia hand obsecne deprehendere. Senior Chaldæus interpres totum carmen populi Hebrei fatis et rebus gestis accommodavat, quod ipsum fecit in libri Coheleth explicatione, ut. 5, 11, et 4, 15-16 et 10, 7-9, explications hebreas sat longis intexti. Ad sapientiam retinuit carminis argumentum Syrus illius interpres, qui sum interpretationem *Sapientia sapientiarum* inscripti. — Pro poemate allegorio, quo celestis sua pulchritudine splendens Sapientia Salomonem, in ejus amore tangescens, ad se reducere studente sisstat, carmen nostrum habet auctor quidam anonymous nobisque agnotus, cuius interpretatio variata basilea 1789. L. Jude, Ben Isaac Aberbenel, Leo Hebreus vulgo dictus, mediecius et philosophus, qui secundo 46, famam sibi comparavit editis sermoni Italicu Diologis tabus de amore (Venet. 1558, 1564, in octon., Latine conversis a Joan. Car. Saraceno in Scriptoribus artis cabalist. t. 4, p. 351 seqq.), dist. 3, p. 381, in his syngmaticis, in Salomonis Cantico summam sapientiam summi pulchritudini, tanquam lenitatem perfectissimi viri amore irretit, et quoque mutua benevolenti ipsam prosequente, sibi volvit.

(4) Quod ipsum volum verbosa illa sapientia enclo-

effere studuit tali carmine, quod amerit amatorii specimen præ se fert, sed proprius intentu aliis quid occultare hand obscurè inuit. Similique poeta hoc videtur speciale, ut in sensu illius arcane indagando, tanquam in solvendo quoddam ænigmata, solitiores ingenii acumen exercerent. Praecellere vero monuit Lowitus (1), carnis hujus explicacionem aggredienti cavendum esse, ne allegorian in omnibus et singulis nimis urgendo, et minutissima quoque in partes perturbando, hominibus cordatis, doctis perinde atque inducens, ludibrium debeat (2). Nostra quidem interpretatio omnis in proprio, sive, quæ dicunt, literali sensu explicando versabitur.

IV. Carminis atas.

Quod si que de hujus carminis conformatio et consilio disputavimus recte se habeant, illud nec à Salomonem, nec ab ejus quoddam contemporaneo compositum esse credibile est. Carmen enim tantum matutinius dramatico-allegoricum etatam argui serioem, que in hujusmodi artificiosis et obscurioribus ingenii fabiis sibi placeat. Nolo que Fichianus aliisque temporis post exilium afferant argumenta, urgen dectiones hominibus ad Aramaicam regem, cajusmodi et in libris veteris testamenti antiquioribus reperuntur (3). Sed vox peregrina origines et peradidas, 4, 15, prater hunc locum nonnisi in dubiis libris reperitur, quod post exilium scriptos esse nemo dubitet, Cobet, 2, 3, Nehem. 2, 3. Præterea quod, 5, 7, habetur compositionis etiam serioris Hebreissimae esse, nemo facile negat. Nihil quidem poeta auctori libri Coheleth videtur coevis fuisse (4), minima, quia Sapient. 7, 7, usque ad 8, 18, et Sira. 24, 1-17, leguntur.

(1) De Hebreo, poesi, p. 355, edit. Lips.

(2) Multe et variae tam à nostris, quam à Hebreis, in hunc librum afferuntur allegoriae, quarum pluresque recentis et refutati J. F. Klemker. Nostra aetate Joan. Lebel, Hug novam interpretationem Cantici allegoriam atulit. Sponse imagine populum decem trahunt significari putat, ejus pars exuta et tenet, post regu Samarcandit interitum in patria relata, Judaico regno. Hiskija, altero Salomone, regnante, associari ciperet. Nec alienum ab ei re fuisse Hiskija (coll. 2 Chron. 50, 1), sed oppositus se regu Judiaci cives, qui fratum Sulamitis imaginę sistantur, non Israelites nonnulli satis maturos et dignos judicarent, qui cum ipsius in unum populum coalescerent. Ad quam sententiam confirmandum et commendandumque Hug atulit, recentis refutavit Berthold. Pro carmine historicæ allegorico, quo cultus Mosioi à Serubabæ, Esra et Nehemia facta restauratio celebratur, Salomonis Canticum habet Gott. Ph. Christ. Kaiser.

(3) Velut ??? cap. 4, 4, pro 7, quod delectiva scriptio quanvis in librum exilium compotis usitata sit, repentinum est et plenus est in antiquiori propheta Amos, 6, 5. De ??? cap. 4, 17, pro 322 monet Ewald, p. 21, ut gemmum esse ???, quod pro ??? Exod. 52, 16, legitur. Omnia antiquiorum veteris Testamenti librorum antith. Chaldaicis carere, ut illi sibi non valeant ad librum in quo occurruerit seniori etati adiacecum, imprimis ostendit Ludov. Hirzel in Commentarij de Chaldaicis libri origine et auctoritate critica, Lips. 1850, in qua.

(4) Contra hanc longe post Salomonem compotum esse carmen, Ewald (p. 22 seqq.) arguere videtur et

DE CANTICO CANTICORUM

Dissertatimcula.

(AUCTORE NATALI ALEXANDRO.)

Canticum Canticorum, ita nuncupatum ob lentiam, nihil aliud esse quam descriptionem amorum Salomonis et amice ipsius Abisag Sulamitis, vel filia Pharaonis, nihil in eo libro divini esse, sed profanum volupptatum totum spirare, sentiunt Anabaptiste, anonymorum quorundam hereticorum, quos Theodoreetus, Praefatione Commentarii sui, et Philastrinus, Hieresi 151, commenstrant, errorrem renovantes. Cum his sensit Castalio. Nec ab eo erro multum abest Grotius, in Annotationibus ad cap. 4. hujus libri scriptis: «Carmen hoc vocatur Hebrei excellentissimum carmen, ob multas elegantiis, que in alium sermonem translate, non idem sapient. Est autem ἔρωτος, garitus conjugum inter se, inter Salomonem et filiam regis Αἴγυπτον, interloquentibus etiam choris duobus tunc juvenum, tum virginum, qui in proximis thalamo locis excubant, Nuptiarum arcana sub honestis verborum involucris hic latet: que etiam causa est, cur Hebrei veteres hunc librum legi noluerint, nisi ja conjugio proximis. Creditur autem Salomon, quo magis perennaret hoc scriptum, ea arte id composuisse, ut simu multa distortione allegorie seu latentes sensus in eo inveniri possent, que Dei amore adversus populum Israeliticum exprimerent: quod et sensit et ostendit Chaldeus hic Paraphrases; nec alter accepit Maimonides. Ille autem amor typus cum fuerit amoris Christi erga Ecclesiam, Christiani ingenia sua sed applicanda ad eam rem hujus carminis verba exercerent laudabilis studio. Nam et apostoli Christi cum Ecclesiā conjunctionem matrimonio comparaverant, Ephes. 5, 22, Cor. 11, 2, Apoc. 19, 7, 9.

exquisita illius venustas poetica dictio floria, et illud, quod senior aliquis poeta vix sese animo in Salomonem etatem si transference posset, ut eam tam vivida coloribus, qualibus in Cantico depictam videmus, describeret. Sed ad horum argumentorum prius quod attinet, ingenium poetica quae nescit nulli attati ei agere possit? Nec plus valebit alterum argumentum, cum nullus habeatur poeta, nisi in alia loca et tempora animo se ita transference possit, ut iis praesens adesse videatur. Quod vero, 6, 8, poeta Salomon tribuit sexaginta uxores et octoginta pellices, cum senior fama, 1 Reg. 11, 5, regi illi 500 uxores et 500 pellices fuisse truderet, nequaquam antiquior, quo compositum sit carmen, temporis argumentum recte videtur constituti posse: cum poetae quilibet numerum fingere liberum fuisset. Denique quod, 6, 4, poeta Thirzam urbem, regum prorum Israelitarum sedem, et venustam, ante Hierosolymam, quam secunda loco ponit, laudat, Ewaldus, p. 15, poemata regis Israelitici citem arguere videatur. Quod quam infernum sit argumentum, non est quod demonstramus. Quare nec viro doctissimo, Canticum circiter annum 920 ante Christ. nat. scriptum opinanti, adstipulari possumus.

Auctorem hujus non quod spectat, hunc *Ezechiel* regi, ejusque familiaribus adscribunt Talmudista: in Baba Bathra. Ab Isaia prophetā ex Cantico Salomonis excerptum R. Moses Kimchi, et alii facili conjuncti. Hebrei veteres et Rabbinī recentiores, Ecclesiæque Patres et interpres universi, qui Cantici Canticorum, et anterioris illius meminerunt, illum tribuant Salomon, cui certè illum adjudicat inscriptio, cum in Hebraico exemplari, tunc in septuaginta Interpretum editione. Atque ad Salomonis etatem pertinere confirmant illa capituli 5, vers. 7: *En lectum Salomonis sexagesima fortis ambiant ex fortissimis Israel: omnes teuentes gladios, et ad bella docissimi.* Vers. 9: *Fercutum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani, columnas ejus fecit argenteas, reclinatorum aureum, ascensus purpureum.* Vers. 11: *Egedimini et videte, filie Sion, regem Salomonem in diadema quo coronavit illum mater sua.* Ad equos ex Αἴγυπτo ad Salomonem adductos aliud comma illud capituli 1: *Equitatu meo in curibus Pharaonis assimilavi te, amica mea.*

PROPOSITIO UNICA. — *Canticum Canticorum amatorum carmen esse in gratiam filie Pharaonis à Salomone conditum, et nihil aliud quam garritum conjugum, lenesque amantium sub noctem susuros exprimere, i spìè asservat cum veteribus Hereticiis Anabaptista, Castalio et Grotius. Sacrum enim Epithalamium est nuptiarum Christi et Ecclesiae, divino afflato à Salomonem conscriptum.*

Lucentissimi argumenti hec propositio probatur. Primo, quod absque impietate dici non possit Ecclesiæ, qua à Spiritu sancto regitur, et que Virgo castissima est Christo conjuncta, in librorum sacrorum canonem, quos codem Spiritu afflante scriptis credit, Canticum retulisse profanos amores et carnalium nuptiarum arcana exprimere. Secundo, quod multa hoc in Cantico habentur que Salomon et sponsa Αἴγυπtis regis filia non convenienti. Salomon certè non conuicit quod rex esset ac pastor; quod sponsa son frater; quod seipsum candidum et rubicundum, electum ex milibus, florem campi et lumen convallium deprendet; quod effecterit accubitu suo ut nardus sponse dare odorem suum; quod feruntur summa mediæ charitate contraverit. Non convenient etiam tantū regis sponsa quod facta sit custos vinearum; quod oves pauperi justa tabernacula pastorum; quod filia sit principis et viri; quod in cellam vinariam introducta sit à rege; quod à vigiliis seu excubitoribus, qui custodiabant civitatem, spoliata sit, percussa, vulnerata, ut sponsa de se sit, cap. 5, 7: *Inuenierunt me custodes qui circumueunt civitatem; percusserunt me, et vulneraverunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.* Item quod sit terribilis ut castrorum aies ordinata. Tertiū, pulchritudo sponsæ, si humano more spectaretur, insignis esset deformitas; quod nimurum caput habeat instar Carmeli, nasum sicut turrim Libani, oculos instar piscina, dentes sicut greges ovium quæ ascenderunt de lavacro etc. Quod argumento est neque

corpoream pulchritudinem eo in libro describi, nec prophanos amores exprimi. Quartū, pueras principes magnis regibus despontas non decet ut amorem suum obvius quibusque aperiant, ut post sponsum currant, etiam noctu, per plateas et vicos civitatis; quod eum foris stantem in somnis alloquantur; quod pulsantem ad foras negligant; quod surgent ipsæ ad ostium sponse aperiendum, etc. Quintū, Canticum Canticorum esse Christi et Ecclesie Epithalamium afflante Spiritu sancto à Salomone conscriptum, docent antiqui Patres et interpres omnes catholici, ut revocari non possit in dubium quin hic sit Ecclesia catholica sensus.

Hec Origenes, homilia 4 in Canticum Canticorum: «Epithalamium, inquit, libellus, id est, nupiale carmen, in modum nuptiæ videtur dramatis à Salomone conscriptus: quem cœcinit instar nubentis sponsæ, et erga sponsum suum, qui est sermo Dei, ecclesiæ amore flagrant. Adamavit enim eum sive anima, que ad imaginem ejus creata est, sive Ecclesia. Sed et magnificus hic ipse atque perfectus Spousus, quibus verbis suis sit ad conjunctam sibi animam, vel Ecclesiæ, haec ipsa Scriptura nos docet..... Sed primò scire non oportet, quoniam sicut pueras etas non moverat ad amorem possibilium, ita nead capiendum quidem verba haec parvula et infantiles interioris hominis etas admittitur, illorum scilicet qui clacte à Christo aluntur, non cibo forti, et qui nunc primum rationabile et sine dolo lac concupiscunt. In verbis enim Canticum Canticorum ille cubus est, de quo dicit Apostolus, Hebr. 5: *Perfectorum autem est solidus cubus; et tales requiri auditores, qui pro possibilitate sumendi, existentes habent sensus ad discretionem boni et mali. Et quidem parvuli, quos diximus, si veniant ad haec loqua, potest fieri ut nihil quidem ex haec Scriptura proficiat, nec tamen validè claudant, vel ipsa que scripta sunt legentes, vel que ad explanationem eorum dicenda sunt recensentes. Si vero aliquis accesserit, qui secundum carmen tantummodo vir est, huic tali non parum ex hac Scriptura discernimus periculose nascetur. Audire enim purè et castis auribus amoris nomina nesciens, eis interiori homine ad exteriorem et carnalem vicum omnem deflect auditum, et a spiritu converteretur ad carnem... Ob hoc ergo moneo et consilium eis omni qui nondum carnis et sanguinis molestias caret, neque ab affectu naturæ materialis abscedit, cum a lectione libelli hujus, eorumque que in eo dicuntur, penitus temperet. Alius enim observari cœlum apud Hebreos quod, nisi quis ad etatem perfectam maturamque pervenerit, libellum hunc ne quidem in manus tenere permittatur. Sed et illud ab eis accepimus. Quandoquidem moris est apud eos, omnes Scripturas à doctoribus et à Sapientibus dari puris, simul et eas quæ dixerintur, appellant: ad ultimum quatuor ista reservari, id est, principium Genesis, in quo mundi creatura describitur; et Ezechiel propheta principia, in quibus de cherubim referunt; et finem in quo Templi ædificatio continet;*

tur; et hunc Canticum Canticorum librum. Et infra, postquam de amore sive charitate multa premisit: «Hunc ergo amorem, inquit, loquitur præsens Scriptura, quo erga Verbum Dei anima beata uritur et inflammatur; et istud Epithalamii carmen per Spiritum canit, quo Ecclesia Sponso colesti Christo coniungitur ac sociatur, desiderans miseri ei per Verbum, ut concipiatur ex eo, et salvari possit per hanc castam filiorum generationem, cum permanescant in fide et societate cum sobrietate, utpote concepti ex semine quidem Verbi Dei, editi vero genitio vel ab immaculata Ecclesia, vel ab anima, nihil corporeum, nihil materiae requirente, sed solo Verbi Dei amore flagrante.»

Querit deinde Origenes rationem cur, cum tria volumina Ecclesia Dei à Salomone scripta suscepit, primum ex ipsis Proverbiorum liber positus sit; secundus is qui Ecclesiastes appellatur; tertio vero in loco Canticum Canticorum volumen habeatur. Respondet, generales disciplinas, quibus ad veram scientiam pervenitur, tres à Græcis distinguunt, ethicam, physicam, et theoreticam sive inspectivam; haec scientiarum divisionem Graecorum sapientes à Salomone surpassisse, utpote qui atate et tempore longe ante ipsos prior, eam per Dei Spiritum didicisset... Salomon ergo tres istas generales disciplinas id est, moralē, naturalē et inspectivam, distinguere ab invicem ac secernere volens, tribus eas libellis editit, suo quoque ordine singulis consequenter aptatis. Primum ergo in Proverbis moralē docuit, succinctis, ut decuit, brevibusque sententiis vita instituta comprens. Secundam vero, que naturalis appellatur, comprehendit in Ecclesiastice, in quo multa de rebus naturalibus disserens, et inanis ac vana ab utilib⁹ necessariisque secernens, relinquendam vanitatem monet, et utilia rectaque sectandā... Inspectivam quicunque in hoc libello tradidit, qui habetur in manibus, id est, in Canticum Canticorum, in quo amorem ecclesiæ, divinorumque desiderium inuiti animæ, sub specie sponsæ ac sponsi, charitatis et amoris vis pervenientium censes ad consortium Dei... Ideo novissimum locum tenet hic liber, ut tunc ad eum veniatur, cum et moribus quis fuerit defecatis, et rerum corruptibilium atque incorripibilium scientiam distinctionemque dicent: per quæ in nullo possit ex his figuris, quibus Spouse ad Sponsum ecclesiæ, id est, animæ perfectæ amor ad Verbum Dei describatur ac formatur, offendere. Premissis namque his, quibus purificatur anima per actus ac mores, et in rerum discretionem naturalum perducitur, competenter ad domesticam venitur, et ad mysticā, atque ad Divinitatis contemplationem sincero et spirituali amore condescendit.»

Ita S. Gregorius Nyssenus, homilia 4 in Cantica: «Per Canticum Canticorum mysticæ introductio cogitationem ad divina adyta, in quibus id quidem quod inscribitur, est apparatus mortalis; id autem quod intelligitur, est humane animæ cum Deo contemplatio. Propterea est sponsus qui in Proverbis no-

minatur filius; et sapientia loem tenet sponsa; ut Deo homo desponstur casta virgo, et Deo agglutinatus fiat unus spiritus, per contemplationem cum eo quod est ab interitu alienum et imparabile, de gravi carne effectus pura intelligentia. Cum ergo sit que loquitur Sapientia, dilige quantum potes ex corde et totis viribus, concupisce quantum potes capere. Addo autem aducter his quoque verbis: Ama.

Ita auctor Synopsis Scripturae sacre apud S. Athanasium: «Et hunc librum Salomon conscripsit. Totus autem illi ad finem usque mysticè cum allegoria conscriptus est. Sensus enim dogmatum illius non est manifestus, sed in arcana absconditus... Canticum Cantorum non habet prophetam, neque praecedentem aliquam significationem de Christo. Sed quem ali preannuntiarunt venturum, hunc iam veluti presentem et carne jam inducum ostendit. Propterea et tantum in nuptiis Verbi et carnis, epithalamium Cantorum hoc Cantorum canit. Et alia quidem Scriptura de Servatore dicunt, et interea et alia quedam conjugantur. Hic vero liber conjugium tantum Verbi et carnis canit.... Est autem totus hic liber pleius dialogorum veteri populi ad Verbum, et summatio humani generis ad Verbum, et Ecclesie ex gentibus ad idem, et rursus Verbi ad eundem, et ad genus humanum. Deinde gentium ad Jerusalem, et Jerusalim de Ecclesiis ex gentibus, et de seipsa dialogis. Postea et ministrantium angelorum ad homines vocatos predicatione.

Ila S. Iheronimus in Epistola ad Paulinum: «Salomon pacificus et amabilis Domini, mores corrigit, naturam docet, Ecclesiam jungit et Christum, sanctorumque nuplrium dulce canit Epithalamium.» Ila S. Augustinus, lib. 17 de Civitate Dei, cap. 20: Jam vero Canticum Cantorum spiritualis quadam sanctarum est voluntas meum, in conjugia illius Regis et regine civitatis, qui sunt Christus et Ecclesia. Sed haec voluntas allegoricae tegminibus involuta est, ut desideretur ardenter, nupturum que jucundius; et apparet Spousa, cui dicitur in codem Cantico, cap. 1, 5: «Equisites dilexit te, et Spousa que ibi dicitur, cap. 7, 6: «Charitas in delictis tuis.»

Et in Speculo: Restat ille liber Salomonis, cuius inscriptio est, «Canticum Cantorum». Sed de illo in hoc opus quid transferre possumus, cum totum amores sanctos Christi et Ecclesie figurata locutione comprehendet, et prophetica pronuntiet altitudine? Nisi quid in eo, quamvis sit ad intelligendum difficultissimum, possimus tamen facile advertere, quantum sit divina illa et divinitus inspirata charitas appetenda, quantoque pendenda. Quandoquidem non ibi semel dicitur, sed alio atque alio loco iterum ac tertio repetitur: Adjuva nos, filie Jerusalem, per capreas ex quoque camporum, ne suscitatis, neque exigilate faciolas dilectas, donec ipsa telit. Adjuva nos, filie Jerusalem, in virtutibus et viribus agri, si levioribus charitatibus, quod neque velet. Ecclesia, quippe, in qua utique sumus, his verbis exhortatur filii suas,

hoc est, seipsam in plurimis constitutam. Ipsa est ager Dei fructuosissimus, cuius virtutes et vires magne sunt, ad quas amando Christum martyres per venerunt. Nam quo usque vult ille dilectae sua in hac interim vita charitatem levari, nisi quo usque ipse docuit verbo, et suo est hortatus exemplo, dicens, Joan. 13, 15: Majorem hanc charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis; et quod dixit efficiens?

Ita Theodoreus Praefatio Commentarii in Canticum Cantorum: «Quia, inquit, plerique ex iis qui Canticum Cantorum calumniantur, ac spiritaliter esse librum negant, fabulas quasdam ne aniculis quidem delirantibus dignas contextum: alií nimur quod sapiens Salomon de scipo, deinceps Pharaonis filia conscriperit; nonnulli autem ejusdem classis autores pro Pharaonis filia sponsam esse Abisa Sunamitidem confinxerunt; quidam vero prudentius considerantes, sermone hunc regnum appellantur, et sponse nomine populus, sponse autem rex intelliguntur: opera pretium nos facturos puto, si interpretationis initio prius fasdas ac perniciose istorum opiniones confutemus, deinde verum ac dilucidum Scriptoris propositum ostendamus. Atqui dehebant isti, se longe vel sapienter vel Spiritu praestantiores agnosceremus sanctos Patres, qui librum hunc inter divisiones Scripturas collocarunt, cumque ut Spiritu refertum comprobantes, Ecclesiam dignum censerent. Neque enim si alter sensisset, sanctarum Scripturarum numero intemperantias ac libidinis argumentum adscripserint. Sed quid necesse est Patrum auctoritatibus adhibere, cum ipsius divini Spiritus aut licet testimonio? Nam cum sacra volumina, parvum à Manasse, qui omnes, qui ante et post ipsum fuerunt, sciere atque impetrare superavit, combusta essent, parium captivitatis tempore, templo à Babylonis incenso, eversaque civitate, populo in servitium adducto, penitus intercesserunt, heatus vir Esdras, excellenti virtute pradius, et Spiritu sancto plenus, ut res ipsa declarat, multis post annis, cum populus esset revocatus, necessarius nos ac salvificas Scripturas restituit, nec solum Mosis libros, sed et Josue, et Iudicium, et Regum Historiam, et strenui Job monumenta, et Ecclesie latitiam sacros Davidis cantus, et sexdecim prophetas, et sapientis Salomonis tum Proverbia, tum Ecclesiastem, tum Canticum Cantorum. Si igitur Esdras nullo adjutus exemplari, sed divino Spiritu afflatus, haec ad omnium hominum utilitatem conscripsit, qui fieri potest, optimi viri, ut liber hic argumentum istud continent quod affirmatis? Impudica enim scripta non à Spiritu divino, sed diabolico proficiuntur.... Impudicitia autem argumentum sententia vestra complectit Canticum Cantorum. Cernitis ergo quod maledicta vestra perveantur! Contumelia quod librum affectis, tendit in Spiritum sanctum. Huius enim gratia repletus heatus Esdras librum amissum renovavit. Quod cum beati Patres non ignorant, cum in sacrarum Scripturarum numerum retulerunt.

Quin etiam multi ex veteribus illum commentatoris et interpretationibus illustrarunt, et qui deinceps non sint interpretati, cios tamem sententiis Scripturae sua decorarunt. Nec solum Eusebius Palaestinus, et Origenes Aegyptius, et Martyrii corona redimitus Cyprinus Carthaginensis, et his antiquiores, Apostoliisque propinquiores, verum etiam qui posse in Ecclesiis excellebant, magnus ille Basilius Proverbiorum principiump exponens, et eterne Gregorius, quem alter sanguine, alter amicitia Basilio conjunctus fuit, et fortis illi pietatis propagator Didorus, et Joannes, qui ad hunc usque dieum doctrinae fluentis irrigat omnem orbem terrarum, et qui postea fuere, librum hunc omnes spiritalem esse censerunt. Que cum ita se habeant, consideremus in agnum sit, ut tot tantisque viris despiciunt, contemporique ipso Spiritu sancto, proprias opiniones consecutemur, non caudentes eum qui praecellat dicit, Sep. 9, 14: Cogitationes mortalius timida, et incerta providentia ipsorum; et beatum Paulum de quibusdam ita loquentem, Rom. 1, 21: Exalerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor ipsorum. Nos igitur cum beato Petro ita clamenem, Act. 5, 24: Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Dicamus item ad illos: An justus sit in prospectu Dei, vos potius audire, quam Deum, judicate: non enim non possumus, que vidimus per Spiritum sanctum, et audivimus, non loqui. Verum ne nobis tantum consulere, adversarios autem negligere videamur, age, cumde morbi occasione arriperint, vestigemus, et curationem ipsius, quoad fieri potest, ex scriptis Scriptoris deponamus. Legentes, ut arbitror, hoc voluntatem, animadvertebentes in eo unguente, et oscula, et femora, et ventrem, et umbilicum, et genas, et oculos, et labia, et mala, et nardum et stactem, et myrrham, et hinc similia, cum propria divina Scripturae consuetudinem ignorantes, nonulerint ingredi, et litterae velut transire, atque intus Spiritum intueri, et revelati gloriae domini contemplari; sed que dicta sunt, carnaliter intelligentes, in hanc blasphemiam prolapsi sunt. Oportebat autem eos considerare, humo esse etiam in veteri Testamento divine Scriptura more, ut multa figurae dicat, et sub aliis vocabulis alia significet, id ubi probavit, ostenditque Deum cum Iudeorum gente tanquam cum muliere colloquentem, Ezechielis 16, 2, atque isidemi usum vocabulis membrorum, quibus de hac Spousa scribens usus est Salomon, que tam non carnaliter, sed spiritualiter intelliguntur; in hunc modum concludit: A veteri igitur ad novam sponsam accedentes, hac ratione Canticum Cantorum interpretentur, rejectisque falsis ac perniciose opinionibus, sanctos imitantes Patres, atque unam sponsam cum uno sposo colloquente agnoscamus; et qui sit sponsus, quoque sit spousa, è sanctis discamus apostolis. Id enim docet nos et divinissimus Paulus, citra scribens, 2 Cor. 11: Despondi enim vos am viro, virginem castam exhibere Christo. Sponsam ex multis conflatam dicit. Nam despondi, inquit, non te,

sed nos, hoc est, animas pias, et in virtute perfectas. Sponsam enim divina Scriptura Ecclesiam intelligit; Sponsum autem Christum appellat. Id confirmat Theodoreus et Joannis 3, 29, et Matthei 9, 13. Sponsam igitur Ecclesiam, Sponsum Christum intelligentem docet, adolescentulas vero quae sponsam sequuntur, animas ruderiores quae sponse virtutem nondum sunt imitatae, nec perfectionem consecutae. Quoniamque sequuntur quidem sponsam, sed sponsam non appellantur. Habet præterea textus et alios quosdam cum sponso versantes, quos sive angelos quispianum dixerit, Domini mandatis obsequentes, et sponsam exortantes: sive prophetas hae multo ante preannuntiantes; sive apostolos angelico et ipsis modo Domini nutibus inserentes, à veritatis scopo non aberrant. Mili vero magis placet angelos intellegere.

Cum huius patribus sentient venerabilis Beda, lib. 2 in Canticum Cantorum, cap. 1, S. Isidorus Hispanus, Auctor Commentarii in hunc librum, venerando Cassiodori nomini olim suppositi, aliqui Patres et ecclesiastici interpres. Ita inter alios S. Bernardus, sermone 1 in Canticum Cantorum: «Salomon divinitus inspiratus, Christi et Ecclesie laudes, et sacri amoris gratiam, et aeterni coniugii cœcum sacramenta; similique expressit sancta desiderium amatorum; et epithalamij carmen, exultans in Spiritu, jucundo compositum elogio, figurato tamen. Nimurum velabat et ipse instar Moysi faciem suam non minus forsan in hæc parte fulgentem, sed quid, illo adhuc in tempore, nemo aut rarus erat, qui revelatis facie gloriarum istam speculante sufficeret. Igitur pro sui existentia reo nuptiale hoc Carmen nimismodi titulo presignatum, ut merito CANTICA CANTICORVM singulariter appelletur, sicuti si quoque cui cantur, singulariter est datus REX REGUM ET DOMINES DOMINANTUM.... Istiusmodi Canticum sola uncto doceat, sola ad dicitur experientia. Experti recognoscant, inexperti inardescant desiderio nea tam cognoscendi quam experienti. Non est enim strepitus oris, sed jubilos cordis; non sonus labiorum, sed motus gaudiorum; voluntatum, non vocum consonantia. Non auditor foris, nec enim in publico personal: sola que cantat audit, et cui cantatur, id est, sposa et sponsus. Est quippe nuptiale carmen exprimitus castos jucundos, qui complexus amatorum, norum concordiam, affectumque consentaneam in alterutrum charitatem. Ceterum non est illud cantare seu audiire anima puerilis et neophyte adhuc et reversa conversa de sculo, sed proiecte jam et eruditæ mentis, quæ suis nimoribus prophetis, Deo promovente, in tantum jam creverit, quatenus ad perfectam satatem, et ad cibiles quodammodo pervenerit annos, dico meritorum, non temporum, facta nuptialis, celestis Spousi idonea.

Ex hoc divino epithalamio Theocrinus, à quo ali poetae epithalamij compendi leges didicierunt, multa in sua Idyllia derivavit, preservatum in 15 et 18.

Obligunt istius libri impugnatores, Dei nomen in

Canticum Canticorum nusquam extare; adeoque non esse divinum et Spiritu sancto afflante conscriptum. Respondet, nec in libro Esther, quemadmodum habent Hebrei, Dei nomen haberi, qui tamē Spiritu sancti opus esse creditur. Libri sacri *versus* non ex Dei nomine, sed ex Dei revelantibus auctoritate, et Ecclesiae testimonio pendere. Sub aliis nominibus epithalamio accommodatis Deum latere, nimurim sponsi, fratrius, amici, dilecti, quae ad amorem exprimentum et excitandum aptiora sunt, quam nomina majestatis ac portestatis.

AUTHENTICITATIS CANTIQUE DES CANTIQUES.

ET RÉPONSE AUX OBJECTIONS DES INCROYABLES.

Le Cantique des Cantiques a fourni une ample matière à la censure des philosophes modernes. « C'est, disent-ils, un livre scandaleux, du moins en apparence, un livre capable de corrompre les mœurs : les Juifs en interdisent la lecture à ceux qui n'avaient pas atteint l'âge de trente ans, etc. »

Quoi ! suivant les philosophes eux-mêmes, les Juifs comprenaient que la lecture de ce livre pouvait faire de funestes impressions sur les jeunes gens ; ils jugeaient en conséquence que la lecture devait leur être interdite, ce que l'Église catholique a prudemment imité ; et ceux, qui se donnent pour les seuls vrais sages, rassemblent soigneusement tout ce qu'il y a de plus dangereux dans l'Écriture pour le mettre sous les yeux de toutes sortes de lecteurs : et Voltaire leur chef, leur oracle, a mis en vers l'extrait du Cantique des Cantiques !

Nous disons d'abord que ce livre sacré, nommé *Canticum des Cantiques* par les Juifs, pour exprimer son excellence, est de Salomon dont il porte le nom dans le texte hébreu et dans l'ancienne version grecque ; que les Juifs l'ont constamment respecté, et toujours compté entre leurs Livres sacrés. Il se trouve compris dans l'éloge que fait le livre de l'Écclésiastique des écrits de Salomon : *La terra a admiré vos cantiques, vos paraboles et vos explications des choses les plus obscures.*

2° Ceux qui ont examiné le sens littéral ou plutôt grammatical de ce cantique, en ont porté des jugements fort différents. Les uns, comme Théodore de Mopsueste, l'ont regardé comme un ouvrage purement profane, et c'est encore l'idée qu'en ont les anahaptistes. D'autres ont pensé que c'était un épithalamie, un poème destiné à être chanté aux noces de Salomon ; ils ont cru y distinguer sept parties d'éloges, qui répondent aux sept jours pendant lesquels duraient les noces des anciens. C'a été le sentiment de Bossuet, dans le commentaire qu'il a fait sur ce livre, et celui de Lowth (1).

Quelques commentateurs, prévenus de ces idées, ont fait de ce cantique des traductions trop libres, comme Béze, Castalion, Grotius, etc. D'autres ont

(1) De sacrâ Poesi Hebraicâ, p. 50 et 51.

fait un crime à l'Église de ce qu'elle a placé quelques morceaux de ce poème dans l'office divin. Tous au reste y ont trouvé un feu, une délicatesse, une variété d'images inimitable, une peinture très-naïve des anciennes mœurs de l'Orient.

3° Toutes ces opinions ont été réfutées par un critique très-habile dans les langues orientales. Le savant Michaëlis, dans ses *Notes sur Lowth*, soutient et prouve que l'objet du Cantique de Salomon n'est de peindre ni l'amour criminel de deux personnes libres, ni celui de deux jeunes époux au moment de leurs noces, mais l'amour très-chaste de deux époux déjà unis depuis long-temps. A la vérité, cette idée ne s'accorde point avec nos mœurs, mais elle est très-analogue à celles des Orientaux, chez lesquels les femmes, toujours renfermées, ne voient leurs maris quand elles le veulent, et n'ont aucune société avec les autres hommes. Il observe que ce défaut de société est cause que les hommes s'expriment avec beaucoup de liberté dans les conversations qu'ils ont entre eux et avec leurs épouses ; et que de leur côté les femmes ne croient point blesser la pudeur par la naïveté de leurs expressions.

D'autres judicieux critiques avaient déjà fait cette observation. « Quand un peuple est sauvage », dit M. le P. de Brosses (1), il est simple, et ses expressions le sont aussi ; comme elles ne choquent pas, il n'a pas besoin d'en chercher de plus détournées, signes assez certains que l'imagination a corrompu la langue. Le peuple hébreu était à demi sauvage ; le livre de ses lois traite sans détour des choses naturelles que nos langues ont soin de voiler. C'est une marque que chez eux ces façons de parler n'ont rien de licencieux ; car on n'aurait pas écrit un livre de lois d'une manière contraire aux mœurs. »

C'est d'après des observations si judicieuses que Michaëlis démontre, d'un côté, l'injustice du scandale que les censeurs des Livres saints ont voulu tirer de ce cantique, et de plusieurs passages du prophète Ezéchiel ; de l'autre, la temérité des traducteurs qui ont voulu rendre toute l'énergie du texte hébreu dans la langue de peuples dont les mœurs et les usages ne sont plus les mêmes que ceux des anciens Orientaux.

Ce sage critique prouve ce qu'il avance par des exemples. Sur le témoignage du voyageur Chardin, il cite un poète asiatique, très-grave d'ailleurs, qui a traité les plus sublimes maximes de la théologie affective sous le voile de l'allégorie, et dans un style qui paraîtrait être celui d'un grossier libertinage. Les docteurs juifs et les Pères de l'Église n'ont donc pas eu tort de regarder le cantique de Salomon comme un poème allégorique et non comme un ouvrage profane. Les premiers, sous l'image de l'union conjugale, ont entendu l'alliance de Dieu avec le peuple qu'il s'était choisi ; Ezéchiel et d'autres prophètes l'ont représentée de même, et c'est le sens qu'a

(1) Traité de la formation mécanique des langues, t. II, n° 189.

suivi le paraphrase chaldéen. Les saints Pères ont été encore mieux fondés à y découvrir l'alliance perpétuelle et indissoluble de Dieu avec l'Église chrétienne, puisque dans plusieurs endroits du nouveau Testament l'Église est appelée *l'Epoze de Jésus-Christ*, lui-même représente sous la figure d'une noce l'établissement de cette sainte société (1). C'est dans ce sens seulement que l'on a placé dans l'office divin quelques morceaux du Cantique, et on l'a fait avec tout le choix et les précautions convenables.

On a fait quelques autres objections contre l'inspiration de ce livre, qui ne méritent pas que nous nous y arrêtons. On a dit qu'il n'est point cité dans le nouveau Testament ; mais il y a d'autres livres de l'Ancien dont l'authenticité est reconnue qui n'y sont pas cités non plus. On allégue que le nom de Dieu ne s'y trouve pas : qu'importe, puisque c'est Dieu lui-même qui est l'objet du poème ?

Au reste, quoique nous rendions un hommage sincère à l'érudition et à la sagacité de Lowth et de Michaëlis, nous sommes bien dégoûtés de soucier à la censure qu'ils ont faite des Pères et des commentateurs qui, non contents de soutenir que le Cantique tout entier est mystique et allégorique, ont encore

(1) Matth. c. 22, v. 2 ; c. 23, v. 1 ; Apocal. c. 19, v. 7, etc.

tâché de donner à toutes ses parties un sens suivi et analogue à ce sens général. Nous ne prétendons pas qu'aucune de ces explications doive faire autorité, puisqu'il est libre à chacun de donner la sienne ; aussi n'a-t-on jamais fait usage de ce poème pour prouver aucun article de foi ; mais n'est-il pas injuste et déraisonnable de blâmer ceux qui ont cherché des leçons de piété dans chaque chapitre et dans chaque verset ? Quand on ne serait pas là le sens le plus naturel du texte, c'est toujours un sujet d'éducation ; et quoi qu'en disent ces savants critiques, c'est le meilleur fruit que nous puissions tirer de la lecture des livres saints. En tournant cette méthode en ridicule, en se tenant scrupuleusement attachés aux règles de grammaire et de critique, les protestants ont presque travesti la sainte Écriture en un livre purement profane, comme si Dieu nous l'avait donnée pour augmenter nos connaissances curieuses, et non pour nous porter à la vertu. Ce n'est pas ainsi que saint Paul nous la fait envisager : *Toute écriture divinement inspirée, dit-il (1), est stile pour enseigner, pour reprendre, pour corriger, pour instruire dans la justice, pour rendre un homme de Dieu parfait et exercé à toute bonne œuvre.* De quoi y servirait le Cantique de Salomon, si on se bornait au sens qui paraît le plus littéral ? (Dicitur.)

(1) 2 Timoth. c. 5, v. 16.

IN CANTICUM CANTICORUM
COMMENTARIUM.

CAPUT PRIMUM.

CHAPITRE PREMIER.

L'ÉPOUSE.

1. Osculetur me osculo oris sui : quia meliora sunt ubera tua vino.

2. Fragrantia unguntis optimis. Oleum effusum nomen tuum : id est adolescentium dilexerunt te.

3. Trahe me post te : curremus in odorem unguentorum morum. Introduxit me rex in celleriam suam : exultabimmo et letabimmo in te, memoris ubermorum spirituum vini : recti diligunt te.

4. Nigra sum, sed formosa, filia Jerusalensis, sicut tabernacula Cedar, sicut pellis Salomonis.

5. Nolite me considerare, quod fusa sim, quia de-coloravit me sol : filii matris meae pugnauerunt contra me, posterum me custodem in vineis : vineam meam non custodivi.

6. Indice mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubas in meride, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.

7. Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, in-gredere, et abi post vestigia gregum, et pasce huius iuxta tabernacula pastorum.

8. Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilavimus te, amica mea.

4. Je suis noire, mais cependant belle, ô filles de Jérusalem, comme les tentes de Cedar, comme les pavillons de Salomon.

5. Ne considérez pas que je suis brune, car c'est le soleil qui m'a donné ma couleur. Les enfants de ma mère

se sont élevés contre moi, ils m'ont mise dans les vi-

nges pour les garder, et je n'ai pas gardé ma propre vigne.

6. O vous qui êtes le bien-aimé de mon âme, ap-

renez-moi où vous menez patre votre troupeau, où

vous vous reposez à midi, de peur que je ne m'égar-

ais en suivant les troupeaux de vos compagnons.

L'ÉPOUX.

7. Si vous ne vous connaissez pas, ô vous qui êtes la plus belle d'entre les femmes, sortez et suivez les traces des troupeaux ; et menez patre vos cheveux

au près des tentes des pasteurs.

8. O vous qui êtes ma bien-aimée, je vous compare à